

ми усвідомлюємо, що іншомовній освіті відведено ключову роль у культурній різноманітності та розвитку міжкультурного діалогу, в здобутті якісної освіти, зокрема й за кордоном. Таким чином, важливим питанням сьогодення є популяризація багатомовності й лінгвістичної різноманітності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Білецька І. О. Багатомовність та соціально-педагогічні засади мовної політики США / І. О. Білецька // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. Сковороди»: зб. наук. пр. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – Вип. 26. – С. 19–24.
2. Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие / У. Вайнрайх // Новое в лингвистике. – М.: Прогресс, 1972. – Вип. 6. – С. 25–60.
3. Гуріна А. Білінгвізм як спосіб інтеграції учнів у Європейський полікультурний соціум / А. Гуріна // Нова педагогічна думка. – Рівне, 2014. – № 4 (92). – С. 52–55.
4. Коршак Н. В. Глобалізація та мультилінгвізм – сутнісні властивості сучасного освітнього поступу / Н. В. Коршак // Філософські обрії. – 2017. – № 38. – С. 70–79.
5. Першукова О. О. Соціолінгвістичні засади розвитку багатомовності школярів у країнах Західної

Європи / О. О. Першукова // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – 2014. – Вип. 122. – (Серія «Педагогічні науки»).

6. Смирнова Т. П. Роль мультилінгвізма в сучасному політичному процесі: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. пол. наук: спец. «Политические институты, процессы и технологии» / Т. П. Смирнова. – Нижний Новгород, 2015. – 27с.

7. Щерба Л. Языковая система и речевая деятельность / Л. Щерба. – Ленинград: Наука, 1974.

8. Яшкіна В. Мультилінгвалізм або культурне розмаїття / В. Яшкіна // Міжнародний журнал у галузі мультилінгвальної освіти. – 2014. – Вип. 2. – С. 8–18.

9. Lithuania Ranked First in the Baltics in Knowing Foreign Languages [Electronic resource]. – Available from: <http://www.vilnius-convention.lt/en/press/news/lithuania-ranked-first-h8vt.html/> 02.10.2017.

10. The Sophia Globe: English is most-studied foreign language at European schools, French second – EU report [Electronic resource]. – Available from: <https://sofiaglobe.com/2017/05/19/english-is-most-studied-foreign-language-at-european-schools-french-second-eu-report-2/>

11. The Baltic Countries are a Hotbed of Multilingualism in Europe/Baltic Media [Electronic resource]. – Available from: <http://translationblog.balticmedia.com>.

Дата надходження до редакції: 26.04.2018 р.

УДК 372. 461

Наталія ШАЦЬКА,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри філософії
та суспільно-гуманітарних дисциплін
Запорізького ОППО

МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ УПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті окреслено шляхи застосування міжпредметних зв'язків на уроках української літератури з метою формування ключових компетентностей школярів. Доведено, що матеріали, які містять додаткову інформацію з інших предметів, розвивають в учнів пізнавальний інтерес, критичне мислення, формують цілісну картину світу. З'ясовано спільне й відмінне між спорідненими формами роботи (інтеграція, бінарність та ін.) на уроках української літератури.

Ключові слова: міжпредметні зв'язки, ключові компетентності, компетентності нової української школи, українська література, інтегроване навчання, бінарні уроки.

В статті рассматриваются пути применения межпредметных связей на уроках украинской литературы для формирования ключевых компетентностей школьников. Доказано, что материалы, в которых содержится дополнительная информация из других предметов, развивают в учеников познавательный интерес, критическое мышление, формируют целостную картину мира. Обозначено общее и отличительное между родственными формами работы (интеграция, бинарность и др.) на уроках украинской литературы.

Ключевые слова: межпредметные связи, ключевые компетентности, компетентности новой украинской школы, интегрированное обучение, бинарные уроки.

The article dwells on the ways of using of interdisciplinary relationships in Ukrainian literature lessons for forming pupils' key competence. The materials which contain additional information from other subjects develop pupils' cognitive interest, critical thinking, forming the integral world picture. The general and specific between the related forms of work (integration, binarity, and others) in Ukrainian literature lessons is found out.

Key words: interdisciplinary relationships, key competence, new Ukrainian school competence, integrated studying, and binary lessons.

Концепція Нової української школи є на сучасному етапі найбільш обговорюваним та найбільш активно впроваджуваним документом не лише у початковій школі. Наразі педагогічні колективи уважно вивчають головні положення документа з метою подальшого його впровадження в освітній процес середньої та старшої школи. Головними вимогами сучасності є формування майбутнього громадянина як особистості, патріота, новатора.

Постановка проблеми. Питання набуття здобувачами освіти компетентностей розглядалося у Державному стандарті (2011 р., середня школа – початок упровадження 2013 р.), проте найбільш повно систематизовано й сучасно тлумачено їх саме в Концепції

Нової української школи. «Ключові компетентності – ті, яких кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя» [10]. Передбачається набуття учнями десяти ключових компетентностей для життя: спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; спілкування іноземними мовами; математична компетентність; основні компетентності в природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрова компетентність; уміння вчитися впродовж життя; ініціативність і підприємливість; соціальна та громадянська компетентності; обізнаність та самовираження у сфері культури; екологічна грамотність і здорове життя.

Змістове наповнення шкільних предметів, міжпредметні зв'язки надають змогу педагогічному колективу реалізувати мету здобуття підростаючим поколінням вищезначених компетентностей. У методичному посібнику «Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентностей» представлено схему виходу на ключові компетентності через формування суто предметних компетентностей і міжпредметні зв'язки (див. рис.). Така система передбачає розвиток школяра як успішного здобувача освіти (знансвий компонент), так і особистості, громадянина (соціальний компонент) [6].

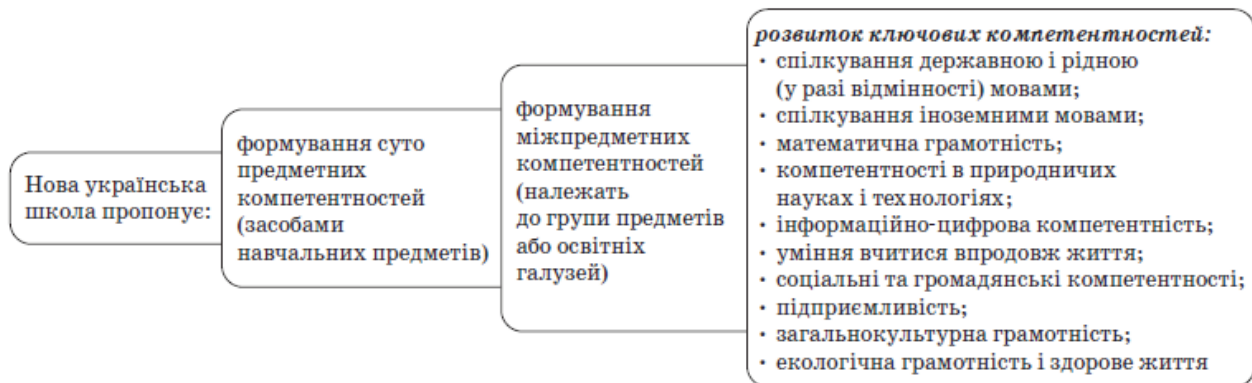

Рис. Компетентності нової української школи

У пояснювальній записці до оновленої програми з української літератури (2017-2018 н. р.) розглянуто «Компетентнісний потенціал предмета «Українська література», в якому чітко проаналізовано, формування якої ключової компетентності може забезпечити педагог засобами предмета через уміння і ставлення.

Отже, формувати й розвивати компетентності в учнів можливо під час вивчення предметів шкільного циклу. Зупинимось на важливому моменті впровадження форм і методів досягнення кінцевої мети реформування освіти: випускник школи повинен бути не лише носієм певної суми знань, а й розуміти зв'язки між явищами, робити висновки, а також уміти застосовувати набуті знання на практиці. Вважаємо, що є потреба знову звернутися до міжпредметних зв'язків як одного з елементів формування компетентнісної особистості.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Застосування міжпредметних зв'язків цікавило педагогів, починаючи від Я. Коменського, Дж. Локка, Й. Песталоцці, К. Ушинського, В. Сухомлинського та ін. Навчальні функції, виховну спрямованість, проблему використання міжпредметних зв'язків на уроках української

мови досліджували науковці О. Біляєв, В. Мельничайко, М. Пентилюк та ін. Уплив зв'язку різних шкільних предметів на процес формування знань розглядали психологи І. Бех, Л. Божович, П. Гальперін, І. Кон, Г. Костюк, В. Крутецький та ін. Ідеї міжпредметних зв'язків на уроках української літератури характеризували О. Бандура, Г. Беленький, Т. Бугайко, Ф. Бугайко, Н. Волошина, В. Неділько, С. Пасічник, В. Шуляр та ін. На сучасному етапі розвитку методики викладання української літератури чимало авторів статей та дисертацій досліджують проблему взаємозв'язаного вивчення української літератури та інших предметів гуманітарного циклу, зокрема: українська література – зарубіжна література (Л. Бондаренко, Ж. Клименко, В. Снегірєва та ін.); українська література – українська мова (Г. Грибан, І. Гайдасенко та ін.); література – образотворче мистецтво (С. Жила та ін.); українська література – народознавство (Ж. Свірська, М. Стельмахович, В. Цимбалюк та ін.) [3].

Мета статті – висвітлити теоретичні та практичні підходи до обґрунтування важливості міжпредметних зв'язків на уроках української літератури щодо розвитку ключових компетентностей здобувачів освіти.

Виклад основного матеріалу. У педагогічній літературі є понад 30 визначень категорії «міжпредметні зв'язки», які розглядаються з точки зору різних наук і бачень науковців, а також різні їх класифікації. Під час використання міжпредметних зв'язків на уроці передбачають, що один предмет є основним, а відомості з іншого – додатковими, які використовуються з метою інтеграції знань, поглиблення та співставлення понять, повторення, прискорення процесу навчання, розширення інформаційного поля, а також закріплення знань.

В Українському педагогічному словнику представлено розлоге тлумачення поняття «міжпредметні зв'язки (МЗ)»: «взаємне узгодження навчальних програм, зумовлене системою наук і дидактичною метою. МЗ відображають комплексний підхід до виховання й навчання, який дає можливість виділити як головні елементи змісту освіти, так і взаємозв'язки між навчальними предметами. На будь-якому етапі навчання МЗ виконують виховну, розвиваючу й детермінуючу функції завдяки інтеграції знань, що підвищує продуктивність перебігу психічних процесів. МЗ формують конкретні знання учнів, включають їх в оперування пізнавальними методами, які мають загальнонауковий характер (абстрагування, моделювання, аналогія, узагальнення тощо). Особливого значення набуває розкриття на базі МЗ моральних аспектів науки. Важливу роль МЗ відіграють у розвитку системного мислення учнів. Системний характер МЗ вимагає залучення учених-спеціалістів з усіх навчальних предметів (галузей загальної освіти), дидактів, психологів, методистів, учителів для опрацювання програм і підручників на міжпредметній основі» [4]. У методиці викладання предметів термін «міжпредметні зв'язки (МПЗ)», зазначає В. І. Шуляр, – це «рівень асиміляції інструментарію (теоретичного або технічного) літератури як науки із суміжними базовими науками (українська чи зарубіжна література, мистецтво, музика, суспільні науки, інформатика тощо), зберігаючи при цьому кожен свою автономію» [14]. Міжпредметні зв'язки можуть використовуватися на кожному уроці, якщо для цього є підґрунтя.

Поряд із міжпредметними зв'язками є більш широкі форми поєднання знань. Розглянемо спільне і відмінне у них. Насамперед звернемо увагу на інтегрований урок літератури – заняття, що полягає в об'єднанні зусиль учителів різних предметів у його підготовці й проведенні, а також в інтеграції знань про літературно-мистецьке явища, поняття, факти, які є об'єктом вивчення і здобуваються засобами різних навчальних дисциплін (за С. У. Гончаренком) [4].

М. М. Фіцула визначає спільне між уроками із міжпредметними зв'язками та інтегрованими таким чином: «Характерне таке структурування змісту й форми, яке викликає передусім інтерес в учнів і сприяє їх оптимальному розвитку й вихованню», а також відмінне: для уроків із міжпредметними зв'язками метою є «спресувати» матеріал кількох предметів, а під час інтегрованих уроків матеріал кількох тем подається блоками [13].

Спорідненими за використанням знань декількох предметів є бінарні уроки. За академічним тлумачним словником, бінарний – той, що складається з двох частин, елементів; подвійний [1]. Бінарний урок – нестандартна форма навчання з реалізації міжпредметних зв'язків, яка створює у здобувачів освіти цілісне уявлення про картину світу, формує креативну,

комунікативну та інші компетентності, вміння учнів порівнювати, узагальнювати, робити висновки; це – співтворчість двох педагогів та учнів. Бінарні уроки не лише поглиблюють уявлення про предмет, розширюють кругозір, а й сприяють формуванню гармонійно, інтелектуально й різнобічно розвинутої особистості. Інтеграція є джерелом знаходження нових зв'язків між фактами, які підтверджують чи поглиблюють певні висновки, спостереження учнів з різних предметів.

Використання міжпредметних зв'язків на уроках української літератури дозволить краще засвоїти матеріал, підвищити якість та свідомість засвоєння знань; активізувати пізнавальну діяльність на уроках; аналізувати, зіставляти факти з різних галузей знань; здійснювати цілісне наукове сприйняття навколишнього світу; підвищити мотивацію учнів до вивчення предмета.

Міжпредметні зв'язки допомагають подолати формалізм у навчанні, сприяють системності (створенню внутрішньо взаємопов'язаних знань не лише в межах одного предмета, а й певного циклу предметів у сенсі зв'язку між різними циклами), а також формуванню наукового світогляду, єдиної картини світу, розумінню сутності явищ, закономірності їх розвитку та взаємозв'язок; спонукають до оволодіння загальними методами мислення; сприяють формуванню розумових операцій, прийомів самостійного здобування знань, позитивних мотивів у навчанні, пізнавальних інтересів, ціннісно-сміслових орієнтацій [2].

Міжпредметні зв'язки допомагають глибокому осмисленню та розумінню навчального матеріалу; формуванню в учнів світоглядних висновків й уміння використовувати знання окремого предмета під час вивчення інших предметів та в процесі практичної діяльності; розвитку в школярів інтересу до вивчення предмета; вихованню узагальнених умінь і навичок, тобто таких, які використовуються під час вивчення не одного, а кількох навчальних предметів.

В оновленій програмі «Українська література. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів» у змісті навчального матеріалу виокремлено міжпредметні зв'язки (МЗ), мистецький контекст (МК), а також сучасну дитячу літературу (СЛ). Вивчення української літератури (5-9 класи) відбувається із залученням міжпредметних зв'язків (МЗ): українська мова, історія, зарубіжна література, іноземні мови, образотворче мистецтво, музика, природознавство, географія, естетика, етика та ін. Оновлена програма з української літератури для 10-11 класів передбачає також міжпредметні зв'язки з інформатикою та іншими предметами.

Проаналізувавши зміст програм, можемо констатувати, що найчастіше спостерігаються міжпредметні зв'язки української літератури з історією, зарубіжною літературою, хоча значна кількість художніх творів дає можливість інтегрувати знання і з математикою, основами здоров'я, інформатикою, українською мовою, етикою тощо. Так, у 5 класі під час вивчення теми «Загадки. Прислів'я та приказки» наявні такі МЗ: малі фольклорні жанри народів світу (зарубіжна література); математичні загадки (математика); малі фольклорні жанри на уроках розвитку мовлення (українська мова) [12].

Міжпредметні зв'язки історії та літератури також виконують низку функцій:

- методологічну – лише на її основі в учнів можливе формування сучасних уявлень про розвиток суспільства, цілісність процесів та явищ у світі, багатогранність і різноманітність цивілізацій;

- *освітню* – сприяє формуванню системності, усвідомленості знань учнів; міжпредметні зв'язки при цьому є засобом для більш глибокого розуміння суспільно-політичних процесів, сприяють засвоєнню історичних понять, формують історичну компетентність підлітків;

- *розвиваючу* – визначається роллю МЗ у творчому і системному розвитку учнів, у формуванні самостійності, інтересу до історії, минулого;

- *виховну* – сприяє реалізації комплексного підходу до виховання;

- *конструктивну* – сприяє більш активній співпраці вчителів-предметників [11].

Міжпредметні зв'язки мови та літератури полягають у тому, що, «вивчаючи художній твір, учні не лише засвоюють його ідейне багатство, збагачуються духовно, а й оволодівають мовою мистецтва слова як першоелементом, будівельним матеріалом літератури. Виразне звучання художнього твору на уроках літератури розкриває перед дітьми художню силу слова, за допомогою якого відтворюється велич природи, внутрішній світ людини, її переживання, болі, прагнення. Повсякденна увага до художніх текстів привчає учня замислюватися над змістом слова, поступово усвідомлювати його пізнавальну та естетичну силу. Підсилення «мовного» аспекту вивчення літератури – необхідна умова для розкриття її естетичної сутності» [8].

На уроках літератури найчастіше використовуються такі види суміжних мистецтв: образотворче мистецтво, скульптура, архітектура, музика, театр, кіномистецтво. Добираючи твори суміжних мистецтв, варто дотримуватися таких основних вимог: урахувати психолого-вікові особливості учнів, ідейно-художнє багатство і доступність змісту творів, глибину їх емоційної дії на учнів, взаємне доповнення за змістом. Уся система роботи із творами суміжних мистецтв на уроках літератури вимагає від дітей активного включення в процес їх аналізу, в хід роздумів учителя.

Малодослідженою є така форма мистецького спрямування, як *жвавопис* (speed painting) – новаторський напрям у сучасному образотворчому мистецтві, коли глядач має змогу спостерігати за творчим процесом художника. Прикладом такої мистецької форми є роботи сучасного художника Олега Шупляка («Кобза», «Козак-характерник», «Бандура», «Коліївщина» та ін.), названі «двоцворами» [15].

Міжлітературні зв'язки української та зарубіжної літератури забезпечують українській літературі можливість виступати не ізольовано від літератур інших народів світу, а в єдиному руслі світового літературного процесу, – зі своїми національно-естетичними особливостями, зумовленими долею та історією народу; зарубіжній літературі – більш глибоке сприйняття її образів і ситуацій на основі типологічних порівнянь і співставлень із літературою українською, використання компаративних можливостей загалом; учням – формування здатності проникати у світ літератури як мистецтва слова, літературно-естетичний розвиток у цілому [8].

За Словником літературознавчих термінів, поняття «компаративістика» (від лат. *comparo* – порівнюю, від фр. *la litterature comparee* – літературна компаративістика, порівняння) – це порівняльне вивчення фольклору, національних літератур, процесів їх взаємозв'язку, взаємодії, взаємовпливів на основі порівняльно-історичного підходу (методу) [9].

Міжпредметні зв'язки історії та української літератури впливають на формування таких загальнонавчальних та спеціальних компетентностей старшокласників, як уміння зіставляти літературний твір із відповідною історичною епохою; аналізувати історичні образи та порівнювати історичні дані про них з інтерпретацією образів-персонажів у художній літературі; розрізняти історичну правду і художній вимисел.

Вивчення української громадянської лірики на тлі історичних подій у контексті викладання історії України в 10-11 класах дозволяє активізувати мислення й увагу учнів, виробляти у них уміння аналізу й синтезу, вчити робити власні висновки, порушувати нові проблеми; сприяти глибшому засвоєнню історичного матеріалу через вивчення художнього твору; формувати вміння порівнювати виклад історичних подій з інтерпретацією історичних явищ і образів у художній літературі [11].

Міжпредметні зв'язки правознавства та української літератури сприяють розвитку правової писемності старшокласників, формуванню в них умінь та навичок ділового спілкування, тлумачення певних понять; критичного мислення та аргументованого доведення власної думки на основі матеріалів літературних творів. Сюжети літературних творів можуть стати основою для створення правових ситуацій, предметних завдань, сприяти формуванню правосвідомості через емоційне сприйняття матеріалу [7].

Міжпредметні зв'язки української літератури та народознавства передбачають поглиблення знань із рідної мови, історії, краєзнавства та етнографії, народної педагогіки, родинної етнопедагогіки, педагогіки народного календаря, фольклору, різних видів народного мистецтва й художньої творчості, прогресивних національних традицій, звичаїв і обрядів, народних символів та національної символіки тощо. Народознавство сприяє прилученню учнів до народних джерел [5].

Висновки. Отже, проаналізувавши окремі позиції використання міжпредметних зв'язків на уроках (зокрема й української літератури), зауважимо, що вчитель, який прагне не лише надати учневі певний обсяг знань і спрямувати на отримання високого балу, а й розширити його світогляд, допомогти з'ясувати зв'язки між різними галузями знань, проаналізувати їх і застосувати у своєму житті, виховає сучасну компетентну особистість, готову до викликів життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Академічний тлумачний словник (1970-1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/binarnyj>. – Назва з екрана.
2. Барановська О. В. Міжпредметні зв'язки у профільній школі: практична зорієнтованість та технологізація / О. В. Барановська // *Первый независимый научный вестник*. – 2016. – № 9–10. – С. 5.
3. Білоус Н. В. Методика вивчення творів української літератури в 10 – 11 класах на тлі подій і явищ відповідної історичної епохи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / Наталя Валентинівна Білоус – К., 2009. – 18 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник [Електронний ресурс] / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с. – Режим доступу : <https://vk-cc.com/yhUDIMm>. – Назва з екрана.

5. Гончарук В. Проблеми методики навчання українського народознавства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : mue.etnolog.org.ua/zmist/2014/163.pdf. – Назва з екрана.

6. Дмитренко К. А. Звичайні форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності : метод. посіб. / К. А. Дмитренко, М. В. Коновалова, О. П. Семиволос, С. В. Бекетова. – Харків : ВГ «Основа», 2018. – 119 с.: табл., схеми, рис. – (Серія «Нові формати освіти»).

7. Жидкова Н. Міжпредметні та внутрішньокурсові зв'язки як засоби формування міжпредметної компетентності на уроках правознавства в учнів 10 класів / Н. Жидкова // Молодь і ринок. – 2015. – № 5 (124). – С. 88.

8. Мельник Т. Міжпредметні зв'язки у роботі над словом [Електронний ресурс] / Т. Мельник – Режим доступу : <http://ukrlife.org/main/minerva/mizhpredmetno.doc>. – Назва з екрана.

9. Міжпредметні зв'язки у процесі вивчення літератури : лекція № 13 / Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/5241747/>. – Назва з екрана.

10. Нова українська школа: poradnik dla vchytela / za zag. red. Н. М. Бібік – К. : Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.

11. Реалізація міжпредметних зв'язків на уроках української літератури та історії України в старших класах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/42060. – Назва з екрана.

12. Українська література. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/ukrainska-literaturnaskrizni-zmistovi-liniji/>. – Назва з екрана.

13. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула. – К. : Видавничий центр «Академія», 2002. – С. 167.

14. Шуляр В. І. Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання : [монографія] / В. І. Шуляр. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – С. 45.

15. Шупляк О. Жвавопис [Електронний ресурс] / О.Шупляк.–Режимдоступу:https://www.facebook.com/olegshupliak/media_set?set=a.1472387172856720.1073741845.100002563552676&type=3. – Назва з екрана.

16. Словник літературознавчих термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://onlyart.org.ua/dictionary-literary-terms/komparatyvistyka/>

Дата надходження до редакції: 07.05.2018 р.